

3. İKİNCİ MEŞRUTİYETTEN ÖNCE SÜRELİ YAYINLARDA ÇIKAN EĞİTİME İLİŞKİN BAZI YAZILAR

Türkiye'de eğitim bilimleri, 19. yüzyılda batı ile temas sonucu Tanzimatla birlikte gelişmeye başlamıştır. İlk Türk Gazetesi **Takvim-i Vekayi'nin** 1831'de İstanbul'da yayımlanmaya başlaması, bu gelişmenin oluşumunda ilk etkiyi yapmıştır. Bunun diğer yayınlar izlemiştir denebilir. İlk dergi de 1860'lı yıllarda yayımlanmıştır. Bu

araştırmada, 1908'e kadar çıkan süreli yayınlardaki (gazete ve dergilerdeki) eğitime ilişkin bazı yazılar üzerinde durulacaktır.

İncelenen süreli yayınlar şunlardır: Mecmua-i Fünûn, Mecmua-i Maarif, Mecmua-i Ulûm, Mecmua-i Ebuzziya, Mecelle-i Mu-

allimîn, Şûle-i Maarif, Mecmua-i Muallimîn, Maarif, Servet-i Fünûn, Mektep, Resimli Gazete, Şûle-i Edebiyat. Bu yayınların büyük bir kısmı taranmıştır. Taraması

yapılmayan, fakat bilinen bazı yazıların çıktığı, **İbret**, **Ulûm** ve **Tercüman-ı Hakikat** gazetelerinin bazı sayılarındaki yazılara da işaret edilmiştir.

Bu yazıda süreli yayınlar ve buralarda çıkan eğitim yazılarının tanıtılmasında şöyle bir plan uygulanmıştır:

Önce süreli yayının Millî Kütüphanedeki kaydı sunulmuştur. Bunu eğitimle ilgili yazıyı yazanın, biliniyorsa kimliği kısaca belirtilmiş ve yazının içeriği hakkında kısa bilgi verilerek bu yazının eğitim bilimleri tarihimizdeki yeri ve önemi vurgulanmıştır.

Mecmua-i Fünûn:

Millî Kütüphanedeki numarası: 1956-SA- 321. Muharrem 1279-Safer 1284, 1-5. yıl, 1-47 sayı. (Yayımlayan): Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye. İstanbul. 8° (Aylık).

Noksan sayılar: 1283: 45. sayı.

Bursa İl Halk Kütüphanesi, No: 4307'de 1280-1283: 1-36. (Eksikli) sayı.

1862 yılında çıkmaya başlayan bu dergi, Türkiye'de yayımlanan ilk dergi olarak kabul ediliyor. Bu, bir bilim dergisidir. O tarihte "bilim" yerine "fen" sözcüğü kullanıldığı için derginin adına "fenler" yerine "Fünûn" denmiştir. Dergi, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye tarafından çıkarılmıştır. Derginin yazarları zamanın Avrupa'da eğitim görmüş aydınlarıdır. Bunların başında Münif Efendi (sonları Paşa) gelmektedir. Münif Efendi, daha çok felsefe konularında yazmıştır. "Eski Yunan Hakimleri Tarihi" başlıklı yazı, bir dizi teşkil etmektedir. 1862'de çıkan "Ehemiyyet-i Terbiye-i Sıbyan" başlıklı yazısı, bir dergide yayımlanan ilk eğitim makalesi olarak kabul edilebilir.

Bu yazıda özetle şöyle denilmektedir: (Türkçeleştirilerek)

"Halkın çoğu eğitimin önemini anlamamakta, kendileri ailelerinde nasıl gördülerse, öyle davranmaktadır. Bizde bazı aile babaları, çocuklarının doğum, sünnet ve evlenmelerinde çok masraf yaptıkları halde, sıra eğitime gelince, bunun parasız ya da çok az para ile yapılmasını istemek gibi bir çelişkiye düşerler.

"Çocukların eğitim ve öğretimi, bir ülkenin servet, mutluluk ve güç kaynağıdır. Dünya ve ahirette insanın mutluluğu iyi bir eğitim, öğrenim görmesine bağlıdır. Bu nasıl bir eğitim ve öğretim olacaktır? Artık aileler çocuklarının yalnızca biraz okuma ve yazma öğrenmelerini sağlamakla yetinmemelidirler. Gerçi çocuğun anadilinde okuma, yazma ve hesap öğrenmesi çok gereklidir. Fakat, bu bilgiler, başka önemli müsbet bilimleri (fünûn-ı nafia) öğrenmek için vasıta olmalıdır. Aileler, çocuklarını onların geleceği düşünerek yetiştirmeli; onlara, müsbet, teknik

bilgiler ve bir meslek kazandırmalıdır. Aslında hangi meslekte olursa olsun, onu alışkanlıkla öğrenip yapagelenler pek çoktur. Ama, böyle kimseler taklitçidirler. Bu durumun sonucu olarak ülkemizde sanayi durgun bir hale gelmiş, bu gidişle kaçınılmaz biçimde gerileyecektir. Çünkü, sanayide yaratıcılığın yolu, Avrupa'da görüldüğü gibi, bilimsel bilgiden geçer. İşte, bizim de çocuklarımıza bilimsel bilgiyi kazandırmamız gerekir." (Münif, "Ehemmiyet-i Terbiye-i Şıbyan", *Mecmua-i Fünun*. C.Evvel 1279 (1862) Sene: 1, No: 5, s.176-185.)

"Bugün geçerli olan öğretim yöntemlerinin de çocukların zihinlerine uygun olmadığı bilinmekte olup sarf, nahiv, mantuk ve maanî ismiyle öğrencinin 'öğrendim' ve öğretmenlerin 'öğrettim' diye sevinip öğrendikleri şeyler, çocuğun, doğru anlamını ve kullanılış tarzını ve hatta hangi amaçla okuduğunu bilemeyerek yalnız papağan gibi söylediği birtakım kuralları ve terimlerden oluşmaktadır. Çocuklar, yukarda geçen bilimlerin okunup öğrenilmesinden amaç olan Arapçanın mahiyetinden habersiz bulunduğu halde i'lâl ve i'râb ve emsali dakik kuralları(*) ve nedenini zihin nasıl kavrayabilir ve en sade bir tümceyi anlamaya ve oluşturmaya gücü yetmezken, açık, seçik ve sanatsal bir biçimde amacını anlatma yöntemlerini öğrenmekten ne yarar sağlanabilir, acaba?" (A.g.e., s.181).

"Çocukların az bir sürede Türkçeyi okuyup yazması ve gerekli olan başlangıç bilimlerini öğrenmek üzere uygun bir yöntemin konulması ve bunun için gereken kitap ve makalelerin seçilip düzenlenmesi, az bir çaba ile kısa zamanda oluşturulabilir; fakat, istenildiği gibi öğretmen sağlanması, buna göre biraz zor olsa da, bugün bu meslekte geçinenlerin ihraç edilmesi, onları zarara uğratacağından, bunları böyle bırakıp, fakat yeniden bu mesleğe girecek olanlar yeni yöntemle sınav yapılarak, ehliyeti sabit olanlar kabul olunup bu hususta teşvik amacıyla, yeni öğretmenlere fazla maaş veyahut bir tür ayrıcalık tanımak ve eski öğretmenlerden de bu şekli kabullenebilecek ve isteyecek olanlar çıkarsa, sınavdan sonra, onların da bu yardıma kavuşmaları, sözü edilen amacın gerçekleşmesine yeterlidir." (A.g.e., s.183-184).

"... Bugün yalnız devlet memuriyetinde bulunmak için değil, hangi meslek ve sanata girmek murâd olunmuş ise olunsun, herkes hal ve mevkiinin izin verdiğiince ve seçilecek mesleğe göre, çocuklarının eğitim ve öğretimine çaba ve özen göstermelidir. Bu eğitimin de biraz okuma ve yazma öğrenmekten ibaret olması, zamanımızda yeterli olmayıp kitabetin (yazma işinin, kompozisyonun) öğrenime araç olduğu bilimlerden herkesin kendine göre pay alması gerektir.

"Çünkü, insanın konuşma ve iradesi nedeniyle, diğer hayvanlar gibi yaşama biçimi aynı biçimde kalmayıp daima ilerlemeye eğilimli ve yetenekli olduğundan, Eflatun'un 'Çocuğunu, kendi eğitimi gibi eğitime çünkü, o senin yaşadığın zamanın dışındaki bir zamanda yaşamak için yaratılmıştır.' Sözü gereğince, çocuklar, babaları zamanının dışındaki bir zamanda yaşamak için yaratılmış olduğu cihetle; babalar, onların eğitim ve öğretimlerini, vaktiyle kendilerinin aldıkları derecede bırakmayı belki bulunacakları zamana uygun olan şeyleri öğrenmeleri gerekir. Gerçekte bu kurala uyulmayacak olsa, hiçbir şeyde bir gelişme izi ortaya çıkmayıp insanın, hayvanlık özelliğine uygun bir düzeyde bulunması gerekirdi."

Münif Efendi, bu yazısında, eğitim ile sanayi arasındaki ilişkiye değinmiştir. O, bilimle sanatın birbirinden ayrı şeyler olmadığını, biri için diğerine de gereksinme olduğunu belirterek şu düşünceyi ileri sürmüştür:

"Bilimlerin sanayide fazlaca kat^k ve yardımı olup, örneğin, dülgerlik duvarcılık, boyacılık ve hatta en basit görülen fırıncılık ve aşçılık sanatları bilimsel kurallara dayalıdır. Eğer ki, pek çok sanayi erbabı kendilerine gerekli olan bilimlerden habersiz oldukları halde sanatlarını icra ediyorsa da, bunun gibiler papağan ve diğer bazı mukallit hayvanların konuşma ve raks etme ve diğer hareketleri öğrenmesi kabilinden olarak yaptıkları şeylerin esas anlamını bilmezler ve hemen ustalarından gördüklerini yapıp, sanatlarının iyileştirilmesine gücü yetmek şöyle dursun, bu tür gelişme ve ilerleme olasılığını hayal dahi edemezler. İşte, bizim taraflarda meslek ve sanayinin ilerlemesinin nedeni budur. Birçok sanayi için zorunlu olan kimya bilimi, fizik, resim, hendese ve mekanik gibi bilimlerin temel maddeleri öğrenilmedikçe, ülkemizde sanayimizin, içinde bulunduğu durgunluktan kurtarılması olasılığı yoktur. Hem çevremizdeki Avrupalılar, sanayi ve marifette yüksek bir dereceye varmış iken, bizim, bilimsiz, şu durgunluk halinde bile, kalmamız kabil olmayıp, gittikçe gerileyeceğimiz açıktır. Çünkü, Avrupalılar, bilimler ve fenler yardımı ile icat ve kullanımına eriştikleri araç ve gereçler yardımıyla ürünlerini en kolay şekilde ve en ucuz fiyatla çıkararak bu tarafa gönderip sattıklarından, bizim sanayi ehlinin eski yöntemler üzere yalnız el ile ürettikleri mal, doğaldır ki pahalı geleceğinden, Avrupa ürünleri ile yarışamayarak, şimdiye kadar kötü etkileri pek çok görüldüğü gibi, sonunda, ülkedeki sanayinin bütünüyle yok olması açıktır."

Bu yazıda, Münif Efendi, çocuk eğitiminde dayak kullanılmamasını ^Sitemektedir. Bunun için de şöyle der:

"Bizim okullarda uygun olmayan bir şey daha var ki, şu sırada ona da değinmeliyiz: Bundan amaçladığımız, zavallı çocukların dayak ile korkutulmasıdır." "Çocuklardan, öğretimde tembellik ve gevşeklik ya da çirkin bir hal ve hareket görüldüğünde mutlaka dayak ile cezalandırılmaları gerekmeyip türlü türlü eğitim yöntemleri vardır ki, yöntemiyle uygulandığı takdirde, bunların her biri,

birçok değnekten daha etkili ve işe yarar olduğu kuşkusuzdur. Örneğin, kimi zaman uygun bir söz ile azarlamak, yahut yer ve mekanını değiştirmek, kimi zaman okulda tutmak en iyisi, kabahatına göre, dersini 20 defa yazmaya zorlamak gerekir."

Yazarın bu son önerileri, her ne kada, "denenmiş ve yararlı olduğu görülmüş bir şey" olarak nitelendiriliyorsa da, bugünkü eğitimde bunun yeri yoktur. Fakat, dayak için söyledikleri bugün de değerini korumaktadır. Bunu, yazının son parafında şöyle açıklamaktadır:

"Gerçekte zararlı olan bu dayak yöntemi, eşşek gibi zor anlayan ve aynı zamanda inatçı olan hayvanlara özgü olup nev-i şerif insan ve özellikle çocuk gibi bünyesi nazik olanlar hakkında bu işlemlerin uygulanması uygun değildir. Bunun bedene getireceği zarar şöyle dursun, kötü manevi etkisi de bilinmektedir. Çok kez, bu durum, onların dayanma gücünü azalttığından, çocukların, hakaret ve miskinliğe alışkın olarak, ömürleri boyunca onurlarını (izzet-i nefislerini) koruyamayacakları kesindir." (A.g.e., s.176-185) Ayrıca: Akın, Âdem. "Münif Efendi'nin Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan" Adlı Makalesi Hakkında Bir Çalışma", **Erdem**. Cilt: 5/14, Sayı: 14, Mayıs 1989. Atatürk kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi. Ankara, Ocak 1991. Ayrı Basım.

Münif Efendi'nin bu yazısı, bir iki nokta hariç bugün bile eğitim bilimsel değerini korumaktadır.

Dergide ayrıca Tarih, Coğrafya, Zooloji, Heyet (Kozmografya) bilimleri ve siyaset ile ilgili yazılar da vardır. Bu yazılar, Petersburg elçisi Halil Kemal, Paris elçisi Mahmut Cemil, Maarif Nazırı Ethem Paşa ile Nazif, Ethem Pertev, Ahmet Rifat, Mehmet Şevki, Aziz ... imzaları ile yazılmıştır. Üçüncü ciltteki 40. sayıda Münif Efendi'nin "Tarih-i Hükema-i Cihan" yazısında Sokrat anlatıyor. (s. 201-212) Bu yazılardan, Türk eğitim çevrelerinin eski Yunan felsefe ve eğitimi ile 19. yüzyılın ikinci yarısında temasa geldiği anlaşılıyor. Bu da bir kazançtır. Daha sonra bu konuda yazılacaktır.

Dergide çeviri yazıları da vardır: Mösyö Biron'dan "Amerika'ya Dair makale" var. 43 ve 44. sayılarda Fransa Millet Meclisinde bir milletvekilinin yaptığı konuşmanın çevirisi de yayımlanmıştır.

Münif Efendi, o sırada yeni yayımlanan bilimsel kitapları da dergide tanıtmıştır. Bunlardan biri, daha sonra Maarif Nazırlığı da yapmış olan Darülfununda ve Darülmualiminde öğretmenlik yapmış bulunan Salih Efendi'nin "İlm-i Hayvanat ve Nebatata Dair" adlı kitabıdır. Yazar, o zaman akadar Türkçe'de ve Arapça'da böyle bir kitap olmadığını belirtiyor. (Sayı: 34, s.67).

Dergi, beş yıl içinde 47 sayı yayımlanmıştır. Aynı dergi, 1882'de yeniden çıkmaya başlamış, fakat bir sayı yayımlandıktan sonra kapatılmıştır. (Akyüz,

Yahya. Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri. Ankara: Doğan B., 1978, s.59).

Münif Efendi, iki kez Maarif Nazırlığı da yapan zamanının bilim adamıdır.

Mecmua-i Maarif:

Millî Kütüphanede bu ad altında çeşitli tarihlerde çıkmış birkaç mecmua var. Numarası: 1956-SB-429'dur.

Birincisi Şaban 1282 tarihini taşıyor. Üç sayısı var. Bunun birincisinde Cemiyet-i Edebiye Nizamnamesi yayımlanmış, ikincisinde Fenn-i Ziraat, üçüncüsünde de Şevket-i Osmani ve çeşitli konularda yazılar var. Hepsi 104 sayfa. Maarif haberleri kısmı varsa da, bizim anladığımız anlamda bir haber değil.

İkincisi 1284-1285 tarihlerini taşıyor. Haftada iki kez çıkan 4 sayfalık bir gazete. Bu gazetede de bizim anladığımız anlamda bir eğitim yazısı ve haberi yok. Valilerin seyahatleri, il meclislerinin etkinlikleri, Rusyanın hariciye politikası, başka ülkelerdeki devlet adamlarının söylevleri, devletler hukuku gibi siyasal konularda yazı ve haberler var. Eğitimle ilgili olarak Monteskiyo'nun "Kanunların Ruhü" çevirisi tefrika edilmiş, ayrıca "Türkçenin Lüzum-u Tamimi" başlıklı bir yazı var. (16 Safer 1285, Sayı: 67, s.2).

Ayrıca, "Mekteb-i Sultanî"nin (Galatasaray Lisesinin) ne zaman açılacağına dair bir haber de var (4 Cemaziyülevvel 1285, Sayı: 123).

Aynı dergi, 7 Şevval 1291'de yeniden çıkmaya başlamıştır. 1. sayıdan başlamış. Haftada 2 gün yayımlanmıştır. Bunda da eğitimle ilgili yazı yok. 107. sayıda başlıktaki yazının şekli değişmiş. Bu ciltteki son sayısı 109'dur.

Aynı dergi, 20 Cemaziyülevvel 1293'te tekrar 1. sayıdan başlıyor. Adındaki yazının şekli yine değişmiştir. Bu cildin en sonu Rumi: 29 Eylül 1292 tarihini taşıyor. Sayı 98'dir.

Bu dört dergi, aynı adı taşıyor, "İsmet" adlı bir kimse tarafından çeşitli tarihlerde genel bir gazete olarak çıkarıldığı anlaşılıyor. Eğitimle fazla bir ilgisi yoktur.

Devlet-i Âliye-i Osmaniye'nin Cer'ede-i resmiyesi. 25 Cemaziyel evvel, 1247 (1831) - 4 Teşrinisani 1338 (1922), 1-2119, 1-283, (1)-4608 sayı Müdürü: Esat Mu-harrirleri: Sarım Hüsrev Paşa, İstanbul, B 2° Günlük.

Not: Gazete 1275-1276 yılları arasında yayımına ara vermiştir. Elimizdeki koleksiyonda bazı eksikler vardır.

İstanbul'da önceleri haftalık, sonraları düzensiz olarak yayımlanmış ilk Türkçe gazetesidir. 1 Kasım 1831 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Ülkedeki iç, dış, askeri, bilim, din adamlarının atanmaları, ticaret ve fiyatlara ilgili haberler vermek amacıyla kurulmuştur. 1860'tan sonra ise, resmî belge, tüzük ve diğer resmi ilânları yayımlamıştır. Zaman zaman kapatılmış ve yayımını 1922'de İstanbul Hükümetinin varlığı sona erinceye kadar sürdürmüştür. (Ana Britannica, Cilt: 20, s.354).

Takvim-i Vekai'de eğitimle ilgili yazılar da çıkmıştır. Örneğin, 1870 yılının Mayıs ayında (Safer 1287) eğitimle ilgili olarak "Ulûm ve Fünûn" başlığı altında İlm-i Terbiye-i Etfal adlı 2 uzun yazı yayımlanmıştır.

Bu, doğrudan eğitime yönelik bir yazıdır. Yazının yazarı belli değildir. Prof.Dr. Yahya Akyüz konuya hakim bir kimse tarafından yazıldığı anlaşılan bu yazının, o tarihteki başlıca eğitimcilerden Selim Sabit Efendi ya da Aristokli Efendi tarafından yazılmış olabileceğini tahmin etmektedir (*) (Akyüz, Yahya. "Türkiye'de Eğitimin Bilim Olarak Ele Alınışının Tarihçesi" **Eğitim Bilimleri Fakültesi Birinci Eğitim Kongresi: 24-28 Eylül 1990**).

"İlm-i Terbiye-i Etfal" (Çocukların Eğitim Bilimi) adlı yazıda Türkçeleştirilmiş olarak şöyle denmektedir:

"Çocuk eğitimi biliminin konusu, çocukların dinine bağlı ve güzel biçimde yaşamaları için gerekli şeyleri öğrenmeleri amacıyla, doğdukları andan itibaren reşit oluncaya kadar uygun biçimde eğitilmelerinden ibarettir. Çocukların eğitimleriyle görevli olanlar, ana babalar, veliler, süt nineler, dadılar ve öğretmenlerdir. Bunlar, bu görevlerini ne kadar özen ve gayretle yerine getirirlerse, eğitimci ellerine

verilen çocuklar, o kadar mükemmel olurlar. Bazı kimseler eğitim (terbiye) ile öğretim (tâlim)'in hiçbir farkı olmadığı zan ve görüşünde iseler de, gerçek böyle değildir. Eğitim (terbiye), öğretime (tâlîme) göre daha geniş olup öğretim, ders okutmayı (tâlim ve tedrisi) içine alır. Öğretimden (tâlimden) amaç, öğretmenin gerek deney ile, gerek öğretim yoluyla kazanmış olduğu sade ve kesin bilgileri (malûmat-ı basîteyi) öğrencilerin zihinlerine yerleştirmek olup, oysa eğitim (terbiye), çocukların sahip oldukları üç yetinin, yani bedenî, ahlakî (manevî) ve zihnî (aklî) yetilerinin birbirleriyle uyumlu şekilde geliştirilmesi yollarını araştırmaktan ibarettir. Öğretim ve ders okutma (tâlim, tedris), çocuklara doğruluk ve güzellik, erdem ve olgunluk gibi güzel bilgilerin verilmesi için gerekli olup, eğitim ise, insanı sürekli olarak görevlerini yapmaya ve doğru davranmaya sevkeder, zorlar ve insanı erdemliğe ve olgunluğa alıştıır. Çocuğun doğumundan reşit olmasına kadar eğitimi için gerekli olan tedbirleri burada ayrıntıları ile açıklamak çok uzun olduğundan, bu yazı öğretmenlerin yalnızca çocuk eğitimi konusundaki görevlerine dair yöntemleri ve kuralları kapsamaktadır ve bu konuda kısa bilgiler vermekle yetinilmiştir. İleride bir Çocuk Eğitimi kitabının yazılması düşünülmektedir.

"İnsan, beden ve ruhtan oluştuğu için, çocuk eğitim bilimi, insanın tüm yetilerinin (kuvâ) geliştirilmesine ilişkin konuları kapsar. Bu nedenle, çocuk eğitimi bilimi, bedensel eğitim, zihinsel eğitim ve ahlâksal eğitim olarak üçe ayrılır ve çocuk eğitimine ilişkin verilecek bilgilerin de bu üç alanı kapsayacağı açıktır." (Akyüz, a.g. yazı)

Yazıda daha sonra, öğretmen davranışlarına, öğretim yöntemlerine, ilkokullarına bina, ders araç ve gereçlerine, ilişkin bilgiler verilmektedir. Prof. Yahya Akyüz, bu yazıyı ğitimin bütünlüğüne ilişkin basınımızda çıkan ilk yazı olarak değerlendirmektedir (A.g. yazı).

Mecmua-i Ulûm:

Millî Kütüphane No: 1956-SA-302. (1 Zilhicce 1296) - 1 Rebiyyülevvel 1297, 1-2 yıl, 1-7. sayı. (Yayımlayan): Cemiyet-i İlmiye. (Çıkaran: Şükrü). İstanbul. 8° (Onbeş günlük) Her ayın 1'inde ve 15'inde çıkar.

Bu dergi 1878-1879 yıllarında yayımlanmıştır. "Mecmua-i Fünun" karakterindedir. Çeşitli bilimlerle ilgili yazılar vardır. 15 Muharrem 1297 tarihli 4. sayısında "Yeryüzünde Bir Mülke Dair", "Ahlâk ve İslâmiyet", "Teraki-i ulûm", gibi yazılar var. Bunu, bilimsel haberler izliyor. Yeni çıkan Türkçe ve Almanca bir sözlük tanıtılıyor. Bazı yazılar, diğer sayılarda devam ediyor. Doğrudan eğitimle ilgili bir yazıya rastlanmamıştır.

Cemiyet-i Osmaniye tarafından çıkarılan bu dergi, ancak 7 sayı yayımlanabilmiştir.

Mecmua-i Ebüzziya:

Milli Kütüphanedeki numarası: 1956-SA-274.

Edebi ve siyasi risale-i üsbuiyyedir. 15 Ramazan 1297-2 Ramazan 1330, 1-15 Cilt, 1-31 yıl, 1-159 sayı. Müdür-i Mes'ul, Sahib-i Mecmua: Ebüzziya, İstanbul. 8°.

Daha çok bir edebiyat ve siyaset dergisidir. 4. sayısında "Çocuk Büyütmek" diye bir yazı var. 5. sayıda da "Rodos Mektepleri" başlıklı bir yazı var. Bu yazıya (No: 1) denmiş. Fakat ikincisi yayımlanmamıştır. Yine eğitimle ilgili sayılabilecek "J.J. Rousseau'nun Bir Mütalaa-yı Hükmüyesi" başlıklı bir yazı (s.283) Harflerin ıslahı ile ilgili yazılar da eğitimle ilgili yazılardan sayılır (Sayı: 42-43). Namık Kemal'in, Cevdet Paşa'nın, Muallim Naci'nin, Abdülhakhamit'in yazıları yer almıştır. Namık Kemal'in ve Şinasi'nin önerdiği harfler de 43. sayıda yer almıştır.

Bu dergide de hemen her konuda yazılmış yazılar vardır: Sabunun nasıl imal edileceğinden tutunuz da Volter'in "Felsefe Sözlüğü'ndeki "İzdivaç" sözlüğüne kadar. (Sayı: 48, s.1514) J.J. Rousseau'nun 12 mektubu da çeşitli sayılarda yayımlanmıştır.

Bazı sayılarında "Mülâhazat-ı Hükmüye" adıyla "Özlü Sözler" de yer almıştır.

Ebüzziya Tevfik, "Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye" adlı kitabına Namık Kemal'in "aile" başlıklı yazısını da almıştır. Muhtemelen, bu yazı, Mecmua-i Ebüzziya'da da çıkmıştır. Burada da Namık Kemal, aile eğitimi ile ilgili olarak şöyle demektedir:

"Bizde herkesin aile ilişkilerinden az çok bir fikir edinebilmek için orta halli bir efendinin evine girilse, yapılmakta olan davranışlara ibretle bakılsa ne görülür? Böyle bir ailede koca, karısını kendisi çocukken her istediğini yapan dadısı gibi görür ve ona yerli yersiz her istediğini yaptırır. Çocuklarına da, kendisi çocukken beslediği kedisine davrandığı gibi, yani canı istediği şekilde davranır. Annenin kızına karşı davranışı ise, vaktiyle oyuncak bebeğine yaptığı gibi, yani keyfidir. Örneğin, kızını görücü usulüyle kendi beğendiği bir erkekle evlendirir... Bu ailede çocuklar, ailenin maddî geçimini ve mutluluğunu sağlayan babaya **vekilharç**, evin idaresine ve terbiyesine çalışan anneye de **kethüda** kadın gözüyle bakarlar. Böyle bir ailede yetişen çocuklar, büyüüp de yuva kurdukları zaman bile henüz kişiliklerini bulamamış çocuklardan farksızdır. Bunun en kesin belirtisi, miras vb. gibi konularda kardeşler arasında çıkan davalar, geçimsizliklerdir. Ne zamana kadar

babalar, oğlunun mutlaka kendi gibi olmasını, örneğin, kendisi mahalle imamı iken, oğlu doktor olmak isterse, oğlunun bu ayıbını kara toprağın örtmesini (yani oğlunun ölmesini) dileyecektir? Ne zamana kadar anneler, kızlarını satılık bir eşya gibi yıllarca her gün bir görücünün kusur arayan bakışlarına sunup rızasını bile almadan, onu, kendi beğendiği bir adama teslim edecektir?

"Oysa, ilerleme ve gelişme yoluna girmiş Batı toplumlarında, ana babalar, gerekirse kendileri aç kalmaya razı olup çocuklarının fikirlerini beslerler, yani, onları iyi yetiştirmek için çabalarlar. Biz ise, düğününde dostlara ziyafet vermemek korkusuyla, çocuklarımızı okula başlatmaz; onları eğitimden yoksun bırakırız.

"Cahil anne, çocuğunu cahil yapar. Ayrıca, cahil kadınlar, daha kolay ahlak dışı yollara sapmakta ve kadınların bu durumunu gören erkekler, evlenmekten gitkçe soğumakta, nüfus azalmaktadır. Bu nedenlerle kızları ve kadınları, çocuk eğitimi, ev idaresi, ahlaklı olma konularında eğitmek, onlara durumlarına uygun bir sanat öğretmek gereklidir." (Namık Kemal, "Aile", *İbret*, 7 T.sani, 1288 (1872), s.1-2. Ayrıca; Akyüz, Yahya. "Tanzimat Döneminde Ailenin Eğitim Görevlerine İlişkin Yeni Görüşler", *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: 1991, Cilt: 2, s.441).

Ziya Paşa'nın Mecmua-i Ebüzziya'nın 15 Reb. âhir 1298 tarihli, Cilt: 2, No: 14 ve 15'te "Avân-ı Tufüliyet" başlıklı bir yazısı da doğrudan çocuk eğitime ilişkindir. Ziya Paşa, bu yazısını, J.J. Rousseau'nun *Emil* adlı ünlü eserini Türkçeye çevirmesi dolayısıyla yazmıştır. Bu çevirinin bir kısmı o zaman bir gazette yayımlanmış, fakat bu yazı ancak ölümünden sonra bu dergide yayımlanmıştır. Bu yazıda onun, J.J. Rousseau'nun eğitim görüşlerinden çok etkilendiği görülüyor:

"Çocukluk çağı, insan hayatının en saf ve temiz dönemidir. Çocuklukta alınan eğitim, 'taş üzerine yazılmış gibi' kalıcıdır. Bu nedenle, ailenin çocuğa iyi bir eğitim çevresi ve olanağı sağlaması gerekir. Yer yüzünde tüm uygar uluslar, bir ilerleme ve gelişme seli önüne düşmüşler akıp giderlerken, biz, bu selin karşısına geçip dayanabilecek miyiz, yoksa çiğnenecek miyiz? Osmanlılar eğitime çok önem vermelidirler. Ancak, toplumun eğitim anlayışını değiştirmek gereklidir. Çocuğunun ölümü ile malının yok olmasından birini seçmek durumunda kalan herkes, malın elden çıkmasını, çocuğunun sağ kalmasını ister. Fakat, tuhaf değil midir ki, çocuk sağ iken iyi bir eğitim görmesi ve mutlu yaşaması düşünülüyor. 'Eğitilmiş olmak', korkulmakta 'ölüm'den aşağı mıdır? Bunu düşünebilen ana baba pek azdır. İşte, felâketlerimizin kaynağı budur. Çocukluğumuzda nasıl büyüdüğümüze bakalım: 'Çerkes dağlarından gelmiş, ömründe insanlığa dair söz işitmemiş dadılarımız, Anadolu'dan kaçmış, adâbın (eğitimin) a'sını görmemiş dadılarımız, bize ne türlü eğitim ve öğretim (edep ve ahlâk öğretebilirler? Bizde en önemli iki

memurluk vardır ki, bile bile en yeteneksizlere verilir: Biri çocuk lalalığı, öteki kaza müdürlüğü!".

Ziya Paşa Türkçeye çevirdiği J.J. Rousseau'nun **Emil** kitabı için de şöyle demiştir:

"Bu kitap, yazıldığı zamana kadar süregelen eğitim yöntemlerini tümünden değiştirmiş ve 80-100 yıldır Avrupa'nın ilerlemesine neden olduğu halde, henüz Türkçeye çevrilmemiştir. Bizde çocuk eğitimine ilişkin henüz hiçbir kitap yoktur. Emil'deki bilgiler, bizim de işimize yarar yabilir."

Gerçekten, bu kitabın Batı Pedagoji tarihinde geleneksel eğitim sarstığı, çocuğa bakışta ve onun eğitiminde yeni bir dönem başlattığı kabul edilmektedir. Ne var ki, çevirisi bir dergide tefrika edilmeye başlanan bu eser, Ziya Paşa'nın ölümü üzerine o zaman yayımlanamamıştır. (Akyüz, Yahya. "Tanzimat Döneminde Ailenin Eğitim Görevlerine İlişkin Yeni Görüşler" **Türk Aile Ansiklopesidi**. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, 1991, s.440-441) ve ayrıca:

(Ziya Paşa, "Avan-ı Tufuliyet" (Cocukluk Zamanı), **Mecmua-i Ebüzziya**, Cilt: 2, Sayı: 15-16, s.445-459; 484-489).

Muhbir (Le Mukhbir).

Milli Kütüphanedeki Numarası: 1956- SB - 451. 25 Şaban 1283 (1866) - 31 Ağustos 1868, 1-2 yıl, 1-55, 1-47 sayı. [Sahibi]: Filip. Neşreden: Ali Suavi. İstanbul-London, 4°. Haftalık.

Not: 1283-1284: 1-55 sayılar İstanbul'da, 1867-1868: 1-47 sayılar da Londra'da basılmıştır. Londra baskısı 1-47 sayının mikrofilmidir. Mirofilm No: B 81.

"Muhbir" Ali Suavi'nin çıkardığı bir gazetedir. 1 Ocak 1867 (1283)'te İstanbul'da, 31 Ağustos 1867'de de Londra'da çıkmaya başlamıştır. Ali Suavi gazetecidir ve rüştiye öğretmenliğinde bulunmuş ve bir yıl kadar da Galatasaray Lisesinde (Mekteb-i Sultani) müdürlük yapmıştır. Ali Suavi, geleneksel eğitime karşı çıkmış bir eğitimcidir. Gazetesinde buna ilişkin pek çok yazısı çıkmıştır. 1869 (1286) yılında da "Ulûm" adlı cebe sığacak büyüklükte 40 sayfalık bir gazete çıkarmıştır. Gazetelerinde çıkan yazıların bir listesi Doç.Dr. İsmail Doğan'nın "Tanzimat'ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi" adlı eserinde yayımlanmıştır. (Sayfa: 26-270).

Ali Suavi, Muhbir'in ilk sayısında "Maarif"ten söz açmış ve "ilkokulun önemi ve okulda gazete" üzerinde durmuştur. Bilim terimlerinin gerekliliği, yine ilk

sayıda çıkan yazılar arasındadır. Derginin 2., 3., 4., 7., 8. 47., 49 ve 52. sayıları eğitim ve öğretime ilişkin yazıları içermektedir. Londra'da çıkan sayılarında ise, daha çok siyasal yazılar vardır. Yalnız 24. sayısında "eğitimin önemi ve anlamı" üzerinde durulmuştur. İstanbul'da çıkan Muhbir gazetesi 52, Londra'da çıkan Muhbir gazetesi 47, Paris'te çıkardığı "Ulûm" gazetesi de 20 sayı yayımlanmıştır.

Muhbir'in "Maarif" ile ilgili ilk yazısında şöyle diyor:

"Maarif nedir? Maarif ne içindir? Şu iki sorunu halkın çoğu bilemiyor. Bunlar anlatılmadıkça, çoğunluğun inanışındaki ulûm ve maarifin zararından başka bir şeyi yoktur. Çünkü, 'maarif' demek, bizim gibi birtakım yüzeysel terimleri ve çekişmeleri beklemektir' sanlıyorsa, sanayi oluşturmak olasılığı yoktur. Yine, 'maarif birtakım marifetlerdir ki onları öğrenmek sanat icrası ve üreticisi için olmayıp devlet hazinesinden boş yere maaşa sahip olmak içindir' diye inanılırsa, ilerleme olmaz. Maarifin başlangıcı ilkokulardır (sıbyan mektepleridir). Eğer bunlar yoluna girerse, o zaman, herkes maarifin ne demek olduğunu ve niçin öğrenim yapılacağını başından anlamaya başlar... Şimdi İstanbul öyle bir hale gelmiş ki, anasından doğan çocuk, devletin hazinesine ağız açıyor ve hiç kimse, çocuğu hakkında devlet memuriyetinden başka bir şey düşünmüyor."

Ali Suavi, yine Muhbir'in daha ilk sayısında okullara gazete sokulmasını istemektedir. Okulun yaşama bağlantısını sağlayacak bundan başka bir araç düşünülebilir mi? Bugün dahi gerçekleşemeyen bu düşünce yaşadığı zaman için daha çok ilginçtir. Zaman zaman eğitim tarihinde bu görüş üzerinde duran yabancı eğitimciler de olmuştur. Bizde 1936'da Muvaffak Uyanık'ın yazdığı ve Bakanlıkça yayımlanan "Yeni Okulun Ders Vasıtalarından Gazete", bu hareketin bizdeki bir uzantısı idi. Zamanla bu hareket, eski canlılığını ve değerini kaybetmiştir. Ali Suavi'nin bu hareketi, Prof.Dr. Yahya Akyüz tarafından şöyle değerlendirilmiştir: "Okula gazete sokma girişimi, mutlakiyet rejimlerine karşı bir hareketti. Çünkü, bu rejimler, halklarının dünyada olup bitenleri öğrenmelerini istemezler. Oysa gazete, ona göre, insanlara hem olanları, hem olacakları gösteren, öğreten bir araçtı." (Akyüz, Yahya; Okula Gazete Sokan Öğretmen Ali Suavi ve Günümüz Eğitiminde Benzer Girişimler", **Belleten**, Temmuz 1978)

Ali Suavi, bizde Homeros ve İbni Sina gibi bilim adamlarının çıkmayışının nedenini, öğretim yöntemlerindeki sakatlıkta görmektedir: "Bizi bilimden yoksun bırakan nedeneri başlıcası öğretmen ve öğrenme (talim ve taallim) yönteminde ortaya çıkan kusurdur." (Suavi, "Varaka-i Cevaptır", Muhbir, Sayı: 4, s.1). O, bu görüşünü şöyle kanıtlıyor: "Yedi yıl okula giden bir öğrencinin, bunca uzun zaman içinde okuduğu ebcet, tecvid ve yazdığı bâ-beb, câ-ceb kuvvetiyle babasına mektup ve defter gibi bir şey yazmayı başaramamaktadır. Tâlim için öngörülen zaman çok

uzundur..." Öğrenci, sarf⁷nahiv, belâgat, mantık, fıkıh, kelâm ve hikmet okuduğu halde, bunlarla yeterli düzeye gelememiştir"

Öğretimin, çocuğun zihin düzeyine uygun olması gerektiğini de şu sözlerle ifade etmiştir: "Öğrenciyi, zihnine göre derece derece ilerletecek aşamalara uymalı. Öğrencinin anlayabileceği miktar şeyi okutup akli ermeyecek şeyleri zorla öğretmeye kalkışmâlarıdır. Böyle zorlamalardan öğrenci nefret eder ya da zihni tıkanır." (Suavi, "Erredd-u alâ min Redd-i alel-Gazzali", Ulûm, Sayı: 7, s.386.)

Suavi, Gazali'den aldığı bu metne şu yorumu getirmiştir:

"Şu yazılan metinden yıl ve öğrenime göre okullar ve okullara göre derece derece dersler inşası ve tertibi ve bu dereceler üzere ehliyetli ve terbiyeli öğretmenler tedariki ne mertebe lâzım ve vacip olduğu açıktır." (Ag.y. s.388).

Suavi, Avrupa'da gördüğü eğitim uygulamalarını gazetesinde yayımlamak suretiyle, ülkede eğitim anlayış ve uygulamalarının gelişmesine de katkıda bulunmuştur:

"Avrupa'da en çok hayretimi çeken şey, Londra kentinde gördüğüm politeknik denilen acûbehane idi. Dünyanın başka bir yerinde buna benzer bir öğretim yok. Geceleri öğrenci oraya girer, onlara bilim ve maarıftan, tuhaf, şaşılacak şeyler (garab-i esrar ciheti) gösterilir." (Birinci Konferans", Vakit, Sayı: 679, Eylül, 1977, s.4) ve Doğan, İsmail, A.g.e., s.340.)

Mecelle-i Muallimîn:

Millî Kütüphanedeki numarası: 1956-SA-317. Mekâtib-i iptidaiye ve rüştiye muallimlerine mahsustur. Terbiye-i umumiye mesailinden ve fûnun ve edebiyattan bahis mecma-i mevkutedir. 15 Kanunevvel 1302- 1 Kânunsani 1302, 1. yıl, 1-2. sayı, Muharriri: Emrullah. Selanik.

İkinci Meşrutiyet döneminde Maarif Nazırlığı yapan Emrullah Efendi'nin 1886'da Selânik Maarif Müdürü iken çıkardığı bir dergidir. Millî Kütüphanede iki sayısı vardır. Bu, bir dergi olmaktan çok, bir kitabın iki fasikülü gibidir.

İlk sayısı bir 'Mukaddeme' ile başlamaktadır. Bu kısmın sonunda şöyle demiştir: (Türkçeleştirerek)

"İş bu eseri, 'Mecelle-i Muallimîn' olarak adlandırdım. Çünkü, düzenleme yöntemine ve içindekilerin seçilmesine nazaran, okul öğretmenleri için gerekli bilgiyi içeren bu eserdir.

İki kısımdan ibarettir. Birinci kısım, genel eğitim ve öğretimle ilgili, ikinci kısım ise, okullarda özel öğretimle ilgili fen ve edibayata ayrılmaktadır.

Mecelle, şimdilik 15 günde bir yayımlanacak ve her cüzü 32 sahifeden ibaret olacaktır. Her cüzün yarısı birinci kısma, diğer yarısı da ikinci kısma ayrılacaktır. (s.5-6).

Bu haliyle, bu dergi, bir öğretmen meslek dergisidir, denmeye layıktır. Ne yazık ki, fazla devam edememiştir. İlk sayı çıkabilmiştir.

Derginin adının altında: "Mekteb-i Mülkiye-i Şahane mezunlarından Emrullah" yazısı vardır. Selânik Vilâyet Matbaasında 1302 (1886) da basılmıştır. İç kapakta S.F. Bacon'ın şu sözü vardır: "İlim, kudret-i beşeriyenin mikyasıdır." (Bilim, insanlığın gücünün ölçütüdür.)

"Mukaddeme" kısmında eğitim ve öğretimin önemi üzerinde durmaktadır. O zaman ki usule göre, Paşiha saygılarını sunduktan sonra; sonunun, "Yüzyılımızda zihinleri uğraştıran toplumsal ve siyasal sorunlardan biri ve belki de en önemlisinin genel eğitim" olduğunu vurgulamaktadır. (Emrullah. Mecelle-i Muallimîn. Selânik: Vilâyet M., 1886, s.3).

Mecelle-i Muallimîn'in içindeki konular şunlardır:

"Birinci kısım: Genel eğitim-tanımları, Bölümleri: İnsanlık eğitimi. Kavimlerin eğitimi. Genel eğitim yöntemleri yahut çocukların eğitimi.

Çocuk Eğitimi Bilimi (Mükemmel olarak) Çocuk eğitimi bilimine yardım eden bilimler: İlm-i ahval-i ruh (psikoloji) ahlâk bilimi, mantık bilimi, sağlık koruma bilimi, eğitim ve öğretim gerçekleşmesine katkıda bulunan doğuştan gelen yetenekler. Eğitimciler, yani öğretmenler, - Eğitim yerleri: Okul, okulun çeşidi ve kısımları, okulun yapım şekli ve maddi düzenlemeleri ile ilgili esaslar. Okulda güzel sanatlara esas olan eğitim ve öğretim kuralları.- Asıl eğitimin bölümleri: Bedensel eğitim, ahlâk eğitimi, zihinsel eğitim. - Disiplin ve okul yönetimi. Cezalandırma ve ödüllendirme. Okulun yönetim şekli.

Öğretim şekilleri: - Bireysel öğretim. Toplumsal öğretim ve

Öğretim Şekli: Öğretimle ilgili genel kurallar. Okul Programlarına giren derslerin her birinin öğretim yöntemi.

Ders Cetvelleri: Ders cetvellerinin çeşidi. Ders çizelgelerinin düzenlenmesinde uyulması gereken kurallar. Okulların her birine özgü ders çizelgeleri. Okul öğretiminin düzenlenmesi. - Öğrencilerin sınıflara bölünmesi ve benzerleri. - Sınavların yapılma şekilleri. Sınavların çeşitleri. Diplomalara. - Diplomalara çeşitleri. Diplomalara verilme şekli. - Öğretim araç ve gereçleri. - Her dersin öğretiminde kullanılabilecek olan araç ve gerecin kullanılma şekli. vb.

Eğitim ve Öğretim Tarihi:

Birinci Kısım: - İlk çağ, orta çağ ve yeni çağda eğitim ve öğretim kuramları.
- Her yüzyılda eğitim ve öğretim hakkında bilge ve yazarların düşünceleri ve mesleği. Bu düşüncelerin eleştirisi.

İkinci kısım: - İlk çağda, orta çağda ve sonrasında bütün öğretim kurumları.

Genel Eğitim Yönetimi Bilimi:

- Eğitim örgütlerinin düzenlenme şekilleri. - Yönetimin düzenlenmesi.
Eğitim vb...

- Genel eğitime ilişkin bugünkü örnekler. - Yukarda düzenlenen program pek kısa ise de kitapçığın içindekiler hakkında okuyuculara bir fikir verebilir. Yoksa gene eğitime ilişkin örneklerin ayrıntılı programı yapılmak gerekse bunlar bir büyük kitap teşkil edebilir. Oysa, Mecelle-i Muallimin'in ilk kısmı bir "daire-i maarif" teşkil edecektir ki, eğitim ve genel öğretime ilişkin örneklerden hiçbirisi bunun dışında kalmayacaktır.

İkinci Kısımdaki Konular:

Giriş: "Bilgi ve insanlık eğitime genel bir bakış". Bilgiler ve insanlık eğitiminin tanımı ve bölünmesi. Bilimlerin yöntemi. Edebiyat ve güzel sanatlar (fünûn-u nefise). Eğitimin değişik tanımları ve birbirinden farkları. Bilimlerin sınıflandırılması. Bilimlerin çeşitleri. Her birinin genel tanımı. Edebiyat: Tanımları ve çeşitleri. Güzel sanatlar: Tanımları ve çeşitleri.

Bu girişten sonra kitapçığın birinci kısmında yer alacak programlar, içinde bilim ve fenlerin ve edebiyattan her birinin özel kitabı da yer alacaktır. Şimdilik kitapçığın ikinci kısmında yer alacak bilimler şunlardır: Riyaziye bilimi, cebir bilimi, hesap bilimi, ölçme bilimi (fenn-i mesaha), bitkiler bilimi, kimya bilimi, kozmoğrafya, ekonomi politik, okuma yöntemi, yazı öğretim yöntemi, Osmanlı ülkelerinin coğrafyası, İslâm ülkelerinin coğrafyası, genel coğrafya, zooloji, basit geometri, Osmanlıca kuralları, genel tarih, İslâm devletleri tarihi, Osmanlı tarihi, sağlık koruma bilgisi, Osmanlı Kanunları, hukuk bilimi, güzel konuşma bilimi, Osmanlı deebiyatı, yabancı edebiyatı, mekanik, meteoroloji (fenn-i alaim hava) jeoloji-mineroloji (fenn-i cemadat), müzik, felsefe (hikmet-i tabiiye), psikoloji (ilm-i ahvali ruh), ahlâk bilimi, defter tutma, hayvanlar bilimi, diller bilimi (ilm-i elsine), insan bilimi, antropoloji ve ilâh...

"Mecelle-i Muallimîn", yayımlanacak eserlerin büyük bir kısmını çeviri yoluyla Avrupa yazarlarından alıntulamıştır.

"Görülüyor ki, başladığımız iş, hayli büyük ve güçtür. Bunun içindir ki, görülecek noksanlıkların hatırlatma ile kitapçığımızın ıslahı emrinde erbabi mütalaanın vaki olacak hamiyetleri pek büyük teşekkürle kabul olunacağına kuşku yoktur." (s.6-10).

Bu programdan anlaşıldığı üzere, bu eser, bir dergi olmaktan çok bir Eğitim Bilimi kitabıdır. İki fasikülü yayımlanmıştır. Belki de elimizde bu kadarı vardır. Başka sayıları olsaydı Millî Kütüphane kataloğunda belirtilmesi gerekirdi.

Bu eserde bugün "Eğitim Bilimleri" olarak bildiğimiz "Pedagoji"nin hemen bütün bölümleri, az da olsa, yer almıştır. 100 yıldan daha fazla bir zaman önce Avrupa'daki benzerlerine bakarak, oradan alınan çeviri alıntıları ile Türkiye'de eğitim biliminin temelleri bu ve benzeri eserlerle atılmıştır. Bu bakımdan, bu eserin içindekilerin daha sonra yayımlanan eğitim bilimi kitaplarına, örneğin Ayşe Sıdika Hanım'ın, Aristokli Efendi'nin ve hatta Sâtu Bey'in eğitim kitaplarına öncülük ettiği söylenebilir. Diğer eserler, bu eserin yayımlanmasından en az 10 yıl sonra yayımlanabilmiştir. Bu bakımdan, bu kitabın devam etmemiş olması, eğitimimiz açısından bir kayıp olmuştur.

Kitabın birinci cüzünün birinci kısmı 24, ikinci kısmı 8 sayfadır. İkinci cüzde birinci kısmın safaları 25, 26... gibi devam edip gitmektedir. Son sayfasının numarası 56'dır.

Yukardaki programdan sonra kitapçıklarda şu konular yer almıştır: Öğretmenliğin önemi ve şeref ve meziyeti, Öğretmen için gerekli nitelikler (s.10-16). Eğitim ve Öğretim (s.17), "Terbiye" teriminin asıl anlamı ve kapsamı (s.17-24), Bilgiler ve insanlık eğitimine genel bir bakış (s.2-8).

İkinci cüz: Öğretmenliğin önemi ve şeref ve meziyeti (birinci cüzden devam) (s.25-38), Eğitim ve öğretim (birinci cüzden devam) (s.41-44), Coğrafya (s.45-48), Resim (s.49-52), Mekanik, Sağlık Koruma Bilgisi Öğretimi (s.53-56).

Yukardaki konuların hiçbiri tamamlanmamıştır. Sonlarında "mabadi var" ibareleri yazılmıştır. Programın maddelerinin yazılması gerçekleşmemiş olsa da, bu programın daha sonra çıkan öğretmen okulu programlarına bir temel oluşturduğu kuşkusuzdur. Bunların hepsini öğretmenler için "meslek dersleri" olarak kabul edersek, içinde Genel Eğitim, Çocuk Eğitimi, Genel Öğretim Yöntemleri, Özel Öğretim Yöntemleri, Eğitim Tarihi, Eğitim Yönetimi derslerinin, daha o yıllarda düşünülmüş olduğunu kabul edebiliriz.

Emrullah Efendi, "eğitim" (terbiye) teriminin asıl anlamını ve kapsamını şöyle açıklamıştır:

"Terbiye'nin asıl anlamı 'tağdiye' yani "beslemek" tir. Gerçekten insanın ilk eğitimi, bedensel gereksinmelerinin karşılanmasından, eğitimcilerin ilk işleri çocukların beslenmesi gibi hizmetlerinden ve bunların gayet rakik ve cüzi etki ile ahlakla uygun olan yaşamlarının korunması emrinden, açıktır ki insanın ilk eğitimi 'maddesel eğitim' olup hizmeti ise insanın iyi korunması ile çeşitlilik ve genişlemesini sağlamaktan başka bir şey değildir. Eğitimin bu yönünü annelerle eğitimcilerle, kısaca, küçük çocuğun ilk eğitimleri ile görevli kişilere bu eğitimin iyi yapılması ne derece zor olduğunu açıklamaya gerek yoktur. (İnsanın ilk eğitimine mutlak ve bu eğitimle görevlendirilenlere gerekli olan kurallar ve bilgi "ilk eğitim" (terbiye-i iptidaiye) başlığı altında kitapçığa alınacak ve girecektir.

"Fakat, insan, salt maddeden ibaret değildir, duygu, ahlâk ve zihin ile de iç içedir. Bu nitelikler insanda doğuştandır. Hayat yolunda ilerledikçe bunlar, sırasıyla ortaya çıkar. İnsanın doğal olarak yaratılmış olduğu bu manevi niteliklerin çeşitlendirilmesi ve ilerlemesi de eğitime gereksinme gösterir. İnsan maddi ve bedensel eğitime gereksinme duyduğu gibi, aynı derecede olarak, duygusal eğitime, ahlâksal eğitime ve zihinsel eğitime de gereksinmesi vardır. Görülüyor ki, insan, bedenden başka çeşitlenmeye ve genişlemeye muhtaç diğer birtakım niteliklerle de yaratılmıştır (s.17-18).

"Öğretmenin Nitelikleri" konusunu yabancı bir yazarın "Çocuk Eğitimi" adlı eserinden yararlanarak yazmıştır. Bunu dipnotta belirtmiştir. Yazının bu kısmına "Dünyaya iyilik ve kötülük tohumunu atanlar annelerle öğretmenlerdir." diye başlamıştır.

1887 yılında Emrullah Efendi Halep Maarif Müdürlüğüne atanmıştır. Bu nedenle olacak ki, eğitimle doğrudan ilgili bulunan yukardaki yazılarına devam etmemiştir. 1891 yılında Aydın Maarif Müdürlüğüne atandı. Burada iken yönetimce suçlandı. Avrupa'ya kaçtı ve sonra affedilerek 1900 yılında "Meclis-i Maarif" üyeliğine atandı. 1908 devriminden sonra Kırklareli Milletvekili olarak Meclise girdi ve 12 Ocak 1910 - 21 Temmuz 1912 arasında iki kez Maarif Nazırı İödü. (Ergün, Mustafa. Emrullah Efendi: Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları." Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 1-2, 1978-1982'den ayrı basım. Sayfa: 8, Ankara Üniversitesi Basımevi).

Şule-i Maarif:

Millî Kütüphane No: 1957-SA-61. Siyasetten başka her şeyden bahseder. 1 Zilhicce 1302-1 Muharrem 1303, 1. Cilt, 1-3 sayı, Sahibi% Asaf, (Edirne) 8° (15 günlük).

1887 yılında Edirne'de çıkmaya başlayan bu derginin Ahmet Nuri ve Muhiddin adlı iki yazar tarafından çıkarılmıştır. Sahibi Asaftur. Ancak ilk 3 sayısı çıkmıştır. Hepsi 80 sayfa tutmaktadır. İçindeki konular, ilk ve orta dereceli okullardaki öğrencilere yardım edecek bir niteliktedir. Edirne Maarif Meclisinin izniyle çıkmıştır. İçinde Ahmet Nuri'nin Rüzgâr Nedir, Neyden Hasıl Olur?, Yön Belirleme, Hilâfetin Tarihi: Asaf'ın Edirne Hakkında Bilgiler, Fazilet-Fasihât: Muhiddin'in Elektrik Balıkları; Mehmet Sami'nin Ne Tesadüf! başlıklı yazıları var. Bu yazılar, daha sonraki sayılarda devam ediyor. Ayrıca, dergide Muallim Naci'den nükteler, merhum Mahmut Nedim Paşa'dan şiirler, Fransızcadan Mustafa'nun çevirdiği bir yazı var.

İlk sayısında yazı kurulunun bir önsözü, A.Safi'nin "maarif" başlıklı bir yazısı yer alıyor. Önsöz, "Kalemimizin değersizliğini itiraf etmekten çekinmeyiz." diye başlıyor. "Maksadımız, kendimizi büyük göstermek olmayıp elimizden geldiği kadar maarife hizmet edebilmektedir. 3 (s.2).

Önsözde ayrıca bu derginin Edirne'de çıkan ilk "risale-i mevkute" olduğu da belirtilmiştir. Aynı yıllarda aynı yazarlar tarafından çıkarıldığı anlaşılan bir risalede insan nedir? Fenolon'dan Dük Debirgonya'ya gibi yazılar, Sadi ve Mevlâna'dan şiirler gibi eğitimle ilgili yazılar.

Son yıllarda aynı kişilerin çıkardığı bir de "Şule" gazetesi vardır. Siyasi niteliktedir. 4 sayfalıktır. Bir kez çıkmıştır. Eğitimle ilgisi yoktur.

Mecmua-i Muallimîn:

Millî Kütüphane No: 1956-SB-406. 30 Eylül 1303 - 3 Teşrin-i Sani 1304, 1-2 yıl, 1-58 sayı. (Yayımlayan): Muallim Naci. İstanbul: 4°. (Haftalık)

Mevcut sayılar:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. 1303-1304: 1-58. sayı.

Bursa İlk Halk Kütüphanesi. No: 6914'de 1303-1304: 1-58. sayı.

Bu bir edebiyat gazetesidir. İçinde o zamanki Sultanilerde, Hukuk Mektebinde okutulan derslerle ilgili yazılar, şiirler, sözcük açıklamaları, İmam Gazali'nin "İhya-ül Ulum" adlı eserinden özetler, Emile Zola'nın eserlerinden çeviriler var.

Servet-i Fünun:

Millî Kütüphane: No: 1956-SB-501. 4 Mart 1307 (1891) - 25 Mayıs 1944, 1-54 yıl, 1-95 cilt, 1-2464. sayı. Müessisi: Ahmet İhsan Tokgöz. İstanbul. 8° resim (portre), planş. (haftalık).

Not: Dergi 65-85. ciltlerde "Uyanış" adıyla çıkmıştır.

Dergi, 16 sayfalıktır. 1891 yılında çıkmaya başlamıştır. 1944 yılına kadar 54 yıl süre ile yayımlanmıştır. resimlidir. Resimlerin altında Fransızca karşılıkları da yazılmıştır. 16 sayfalık formanın orta kısmında sanat değeri olan tablolar bulunmaktadır. Kültür, sanat ve edebiyat dergisidir. Her ciltte sayfa numaraları birden itibaren yeniden başlamıştır. İlk yıllarında Dr. Besim ömer'in sağlık koruma ile ilgili yazıları vardır. Emzirme, çillik, burun kanaması, vb. "Haberler" kısmında yurt ve dünya haberlerine yer verilmiştir. Fransızca romanlardan çeviriler yapılmıştır. Çeviriler derginin sahibi Ahmet İhsan tarafından yapılmıştır. Özellikle Ahmet Rasim'in Halit Ziya Uşaklıgil'in öyküleri vardır. Bu arada eğitimle ilgili haber ve yazılara da yer verilmiştir. Ahmet Rasim'in "Maarif-i Beytiye", (sayı: 72); H.İhsan'ın Bir Yabancı Dilin Öğretilmesi Yöntemi, (Sayı: 103); Kadri'nin Amerika'da Milyoner Kızlar mektebi", (sayı: 166); "ilm-i Ahlâk Hakkında Bir Mütalâa" (Sayı: 133); "Mekteb-i Sanayinin 1310 (1894) Sene-i Teşkilâtı" (sayı: 198); "Yeni Zellânda'da bir Mektep", (Sayı: 215). Son yazı "Kadri" imzası ile yazılmıştır. Bu yazar, dünyada gödüğü yerlerle ilgili yazılar yazmıştır. 238. sayıda "Hayvan Zekâsı Üzerine Gözlemler" i yazmıştır. Cilt: 10, sayı 252 'de "Amerika Eğitimi" üzerine yazılar yazmıştır. Böylece bundan tam 100 yıl önce dünya eğitiminin durumu Türk okurlarına tanıtılmaya çalışılmıştır. Aynı konuya 10. ciltte 303. sayıda da devam edilmiştir.

Cilt: 8, Sayı: 204'te Mekteb-i Harbiye-i Şahane: Cilt: 9, sayı % 233'te Davutpaşa Rüştüyesi, sayı: 240'ta Mekteb-i Sultani, 10 cilt, s.1'de Darülaceze'nin açılışı, s. 130'da Mekteb-i Sanayii Nefise üzerine yazılar vardır. Cilt: 9, Sayı: 214'te eski Tıbbiye Mektebi Müdürlerinden Hekimbaşı Salih Efendinin, sayı: 220'de Ahmet Cevdet Paşa'nın resimleri var. Ayrıca Sayı: 230'de Londra'da Coğrafya Kongresi, Sayı: 239'da Almanya'nın Drest kentinde Edebiyat Kongresi hakkında bilgi verilmiştir.

10. cildin 235-237, sayfalarında A. Servet tarafından yazılmış "Pedagoji" başlıklı bir yazı var. Bu yazıya 253. sayfadan itibaren de devam edilmiştir. Artık Pedagoji, 1862'de Manif Efendi'nin yazısının üzerinden 30 yıl sonra yavaş yavaş dergilerde yer alan bir konu olmuştur.

Eğitim ile birlikte, bu zamanda Antropolojiye de yer verilmeye başlanmıştır. Kadri'nin yazdığı "Antropoloçha" başlıklı bir yazı 9. cildin 216. sayısındadır.

31 Haziran 1311 (1895)'te derginin yazı şeklideğışimiştir. İçeriğinde de değışiklik olmuştur. Dergi, yalnızca resmi haberler veren bir gazete haline dönüşmüştür. 31 Ağustos 1311 (1895)'te yeniden eski şeklini almıştır.

Mektep:

Millî Kütüphane No: 1957-SB-2. Edebi ve hikemi risaledir. 26 Temmuz 1307-30 Kanun Sani 1312, 1-5 yıl, 1-5. cilt, 1-100. 1-39., 1-72. sayı. Sahib-i imtiyaz: Karabet. İstanbul. 4° resim (Haftalık)

1891'de çıkan ve 5 yıl süren bu dergi, eğitim konularına oldukça yer vermiştir. Halil Rüşti tarafından yazılan "Mektep" başlıklı yazıda "~~okulu~~, insanlığın mutluluğunu sağlayama ve tamamlamaya" hizmet eden bir kuruluş olduğu belirtilmiştir. (s.1, s.6)

Sayı: 3'te "Mazhar" imzalı yazı, "Kızların Tâlim ve Terbiyesi" başlığını taşıyor (s.55). Bu yazıda Amerikadaki mesleklerde kadınların önemli bir yer işgal ettiği belirtiliyor ve istatistik sunuluyor. Buna göre o tarihte Amerikada 2725 kadın yazar ve bilim adamı, 46 kimyager, 175 mühendis varmış. Kızlar okumaya teşvik ediliyor. 8. sayıda da aynı konuya değinilmiş. Mehmet Nuri, "Kadınların İlmî Si-ması" üzerinde durmuştur. Ayrıca tarımdan felsefeye kadar çeşitli bilimlerle ilgili yazılar dergide yer almıştır. Giritli Ahmet Saki'nin "İlmî Ahlâk" başlıklı yazısı 16. sayıdadır. Bu yazı diğer sayılarda da devam etmiştir.

20. nüshada adının yazısının şekli değişmiştir. Öykü, şiir ve eleştiri yazılarına yer verilmiştir. Halit Ziya'nın, Cenap Şahabettin'in şiir ve yazıları var. Haki'nin "Roman Nedir" başlıklı yazısı, 21 Mart 1312'de çıkan 27. sayıdadır.

Derginin son iki cildinde Tefvik Fikret'in şiirleri, Mehmet Rauf'un öyküleri, Rıza Tefvik'in şiirleri var. Psikoloji ve felsefe yazıları Nami ve Haki adlı yazarlar tarafından yazılmıştır. 4. ciltte Nami'nin "Hissikablelvuku" yazısı s. 439-441'rde, Safa Halit'in "Tarih Felsefesine Giriş" yazısı s. 450-454, Haki'nin "Yunan Felsefesi" s.555'te çıkmış ve diğer sayılarda da devam etmiştir. H. Avni'nin "İlm-i Elbeşer" (Antropoloji) başlıklı yazısı s. 569'da çıkmıştır.

Resimli Gazete:

Millî Kütüphanedeki No: 1956-SB-48, Fennî ve edebi gazete. Sabib-i İmtiyaz: Karabet. Mesul Müdür: Mehmet Sami, İstanbul. 4° resim (portre).

Mevcut sayılar: 1307 (1891): 1-52; 1308 (1892): 53-104; 1309 (1893): 105-208; 1311 (1895): İkinci tab. 1-24; 1312 (1896): 1-52; 1313-1314): (1897-1898): 53-94. sayı. 1315 (1899): 1-17. sayı.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi No: 209'da 1307: 1-52; 1313-1314: 1-94. asyı. 1315: Fevkalade sayı vardır.

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi No: 209'da 1307: 1-52; 1313-1314: 1-94.
sayı: 1315: Fevkalade sayı vardır.

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi 1311-1313: 1-30 sayı.

Not: Resimlerin altında Fransızca açıklamalar vardır.

Fennî ve edebi bir gazete olması dolayısıyla bir öğretmen gazetesi ya da dergisi olmaya layık bir yayındır. 1891-1898 arasında yayımlanmıştır. zamanına göre Padişaha teşekkürle başlayan gazetede, öğretmenin mesleki bilgileri yanında derslerde okutacağı konuları açıklayıcı, aydınlatıcı birçok konuya yer verilmiştir. Özellikle dünyada ortaya çıkan yenilik ve değişiklikler, bu gazete aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Örneğin, İngiltere ordusunun tüfeği, güneş sistemindeki değişiklikler (Sayı: 1): kitabetin (kompozisyonun) gereği hakkında bir suya bin yazdığı yazı (Sayı: 2). 6. sayıda da yine bu konuya yer verilmiştir. Yazının sonunda gazete, biz de bunu istiyoruz, diye ekliyor. 3. sayıda "İlk Lisan" başlıklı yazıda çocuğun dil gelişimine ilişkin bilgiler var. 11. sayıda az masrafla sirkenin nasıl yapılacağı anlatılmıştır. Yine bu sayıda "Nüzhet", "Talim ve Terbiye" başlıklı bir yazı yazmıştır.

Gazetinin son sayfasında yeni çıkan yayınlara yer verilmiştir. 16. sayıda Re-caizade Ekrem hakkında çıkan eser tanıtılmıştır. 20. sayıda güneş ışınlarının sağlık bakımından önemi açıklanmıştır. Verilen bilgiler, bir ansiklopedi maddesinin yazılışındaki gibidir. Konu ile ilgili bilgilere kısa ve öz olarak temas edilmiştir. Resimler de vardır. Tabiat Bilgisi, Tarih, Coğrafya ve Ahlâk ile ilgili derslere yardımcı olacak bilgilere bol bol rastlanmaktadır. O sırada Orossoftan çevrilen bir eğitim kitabı olan "Terbiye-i Etfal" (Çocukların Eğitimi) tanıtılmıştır. (Sayı: 36). 14 Kasım 1307 (1891) tarihli 40. sayıda da daha sonra eğitim kitabı yazmış olan Musa Kâzım'ın "Petagonya'da Terbiye-i Etfal" adlı bir makalesi var. 46. sayıda "Mekteb-i Siyasî" başlıklı bir yazı da Nüzhet tarafından yazılmıştır.

SONUÇ

1- İkinci Mahmut'un 1824'te ilköğretimi zorunlu kılan fermanı, Tanzimat Hatt-ı Hümayunu ve nihayet Padişah Abdülmecit'in H. 1261., M.1845'te Tanzimat'ın gerçekleştirdiği yenileşmenin ve ilerlemenin gerçekleşmemesi üzerine, Meclis-i Velay-i Ahkâmı Adliye'ye gelerek okuttuğu Hatt-ı Hümayun dört hususu içeriyodu:

1. Yurttaşların cahilliğini gidermek, kamu eğitimi vermek, yani genel ve zorunlu bir eğitimi gerçekleştirmek;
2. Sanayinin aracı olarak bilim ve fenne önem vermek;
3. Hem "dinen", hem "dünyeviyen", yani bir dereceye kadar hayata ve geçek gereksinimlere uygun bir eğitim vermek;
4. Uygun yerlerde gereken okullar açarak eğitimi ülkeye yaymak (*).

Bu, bir tür program idi. Bunu gerçekleştirmek üzere, Meclis-i Muvakkat teşkili kararlaştırılmıştı. Bu alanda ilkin rüştiyeler, öğretmen okulu, daha sonraları da Mülkiye Mektebi, bugünkü ilkokul olan sıbyan mektepleri, orta dereceli okul olan idadi ve sultaniler ve nihayet üniversite (Darülfünun) açıldı. Bunlar, bu planın bir yönü; daha çok da sayısal ya da maddi yönü idi. Sorunun bir de kalite, yani manevi yönü vardı. Bu, sözü geçen programda "dünyeviyen" sözcüğü ile anlatılmıştı. Bu sözcük, "eğitim bilimine" yönelik bir anlam taşıyordu. İlk açılan okul olan "Rüştiye"nin anlamında da bunu buluyorduk. Bilindiği üzere, "rüş", kişinin çocukluktan kurtulup yetişkin olmaya başladığı bir dönemi ifade eder. "Rüştiye", çocukluktan kurtulmak üzere olan kişinin gereksinimlerini karşılayan bir kurum olan okula verilen bir addır. Bu nedenle, bu sözcüğün anlamı da, dünyaya yönelik bir eğitimi ifade ediyordu.

Tanzimatın başındaki yönetim kadrosuna egemen olan bu düşünce, yetiştirdiği yeni eğitimcilerde de İkinci Meşrutiyete kadar devam etmiştir. Yani Tanzimat eğitimcileri, bu amaçları gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Birer düşün adamı olan eğitimcilerin eğitim bilimine yönelik çalışmalarının kitap haline dönüşenlerini daha önce bir yazımızda incelemiştik (**). Burada, yalnız süreli yayınlarda çıkan yazıları ele almış bulunuyoruz.

2- Eğitim Bilimi alanındaki bu gelişmeler, Avrupa örneklerine ve sağduyuya dayanan şekilleriyle, 1860'lardan itibaren gazete ve dergi gibi süreli yayınlarda görülmeye başlamıştır. Bunlar, Abdülmecid'in sözü geçen Hatt-ı Hümayunu ile bir paralellik göstermektedir. Örneğin, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin çıkardığı **Mecmua-i Fünûn**'daki Münif Efendi'nin "Ehemiyyet-i Terbiye-i Sıbyan" başlıklı yazısı bunlardan biridir. Bu yazıda da çocukların cahil kalmaması, bunun ana baba için bir borç olduğu bilim ve fenne önem vermek gerektiği, bilim ve fennin sanayi-

nin bir aracı olduğu, dinsel eğitim yanında dünyasal eğitimin önem taşıdığı, çocuğa bir meslek öğretmenin gerekli olduğu vurgulanmıştır.

3- Münif Efendi'nin, papağan gibi ezberci bir öğretim yerine, nedenler üzerinde düşünerek, çocuğun zihin düzeyine göre öğretim yapmak gibi önerileri, rüştiyelerin açıldığı 1845'ten, hatta bunların ilki sayılan 1839'da açılan Mekteb-i Maarif-i Adliye'den beri resmî belgelerde kısmen savunuluyordu. Bu düşünceler, "usul-i cedide" adı verilen yeni yöntemlerin özünü teşkil ediyordu. Bunu, 1847'de çıkan "Sıbyan Mektebi Hocaları Efendilerine Mahsus Talimat" ta da görüyoruz. Münif Efendi, bunları, kendi düşünce düzeyi ve kültürü içinde, özlü bir biçimde açıklamıştır. Yazının sonunda, çocukların onurlarını (izzet-i nefislerini) korumak gerektiği üzerinde durması da ilginçtir. Darülmuallimin'in ilk müdürü sayılan Ahmet Cevdet Efendi de hazırladığı Darülmuallimin Nizamnamesinde aynı hususa önemli bir yer vermiş, öğretmen okulu öğrencilerine cerre çıkmamaları için burs niteliğinde aylık bağlamıştı. Bununla birlikte, Münif Efendi'nin bu yazısı, eğitim bilimleri tarihimizin önemli bir temel taşı olarak kabul edilebilir.

4- 1870'te Takvim-i Vekayi'de çıkan "İlm-i Terbiye-i Etfal" başlıklı imzasız yazı da, eğitim bilimlerini, bizde ilk kez çeşitli yönleriyle tanıtmaya çalıştığı için değerlidir. Bu yazı da daha sonraları çıkan eğitim kitap ve yazılarının temelini oluşturmuştur, denilebilir. Nitekim, bundan 16 yıl sonra Emrullah Efendi'nin çıkardığı **Mecelle-i Muallimîn** dergisinde yer alan eğitim bilimleri dersinin planı ile bu yazının planı arasında bir paralellik vardır. Her ikisi de eğitimi bedensel, zihinsel ve ahlakî yönleriyle ele almak istemektedir. Daha sonra çıkan eğitim bilimleri ile ilgili kitaplarda da bu sınıflandırmayı görüyoruz.

5- Ziya Paşa, Ali Suavi, Ebüzziya ve Namık Kemal gibi yazarlar da eğitim sorunlarıyla uğraşmışlar; fakat bunlar, eğitimin bilim yönünden çok, siyasal yönü ile ilgili yazılar yazmışlardır. Bunların içinde Ziya Paşa'nın özel bir yeri vardır. Ziya Paşa, J.J. Rousseau'nun ünlü eğitim kitabı olan **Emil'i** Türkçeye çevirmiş ve o zaman, bunun bir kısmını bir gazetede yayımlamıştır. Fransa'da yayımlandığı zaman büyük tepkilere yol açan bu kitabın, Türkçede o zaman yayımlanması, büyük ve önemli bir olgudur. Diğer yazarlar, gazete ve dergiler aracılığıyla, ülkede eğitim ihtiyacına karşı insanları bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Bu yazarlar arasında Ahmet Mithat Efendi'nin de önemli bir yeri vardır. O, çevirdiği pek çok kitapla birlikte çıkardığı **Tercüman-ı Hakikat** gazetesinde eğitime ilişkin yazılar da yazmıştır. Hatta Rodos'ta bulunduğu sırada Ebüzziya Tefik ile birlikte "Medrese-i Süleymaniye" adlı bir okulun yönetiminde de bulunmuştur. Türk Eğitim Tarihinde, Türklerin "maarif babası" olarak anılır. Öğretmenler için ilk "Talimat-ı Terbiye"

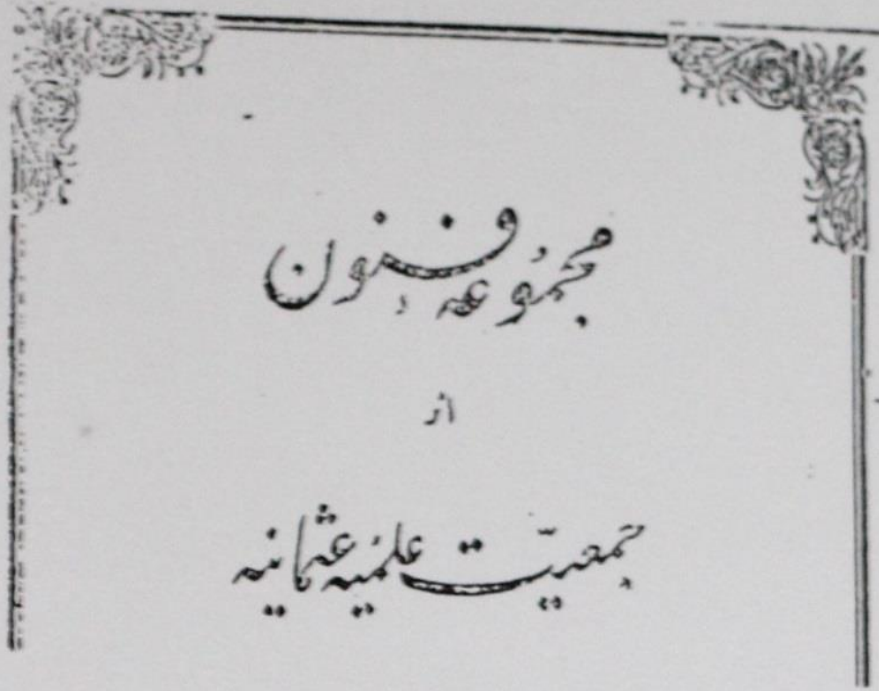
(Eğitim Yönergesi) kitabını o yazmıştır (*). 1898'de **Tarik** gazetesinde yazdığı "Gönlümüzdeki Mekteb-i İptidai" başlıklı yazıda gözlem ve iş ilkesi ile ilgili önerilerde bulunmuştur (**). Bu, çağdaş eğitime yönelik bir öneri olarak tarihsel bir önem taşımaktadır.

6- Emrullah Efendi'nin **Mecelle-i Muallim**'inde çıkan yazıları, ülkede bir eğitim bilimi kitabı oluşturmaya yöneliktir. Devam etmiş olsaydı, bütün yönleriyle ayrıntılı bir Pedagoji kitabı yazmış olduğunu görecektir. Dergisinde yayımladığı planından bunu anlıyoruz. Diğer eğitimciler gibi, o da Tanzimat'ın başında belirlenmiş olan plan ya da programa bağlı kalmıştır.

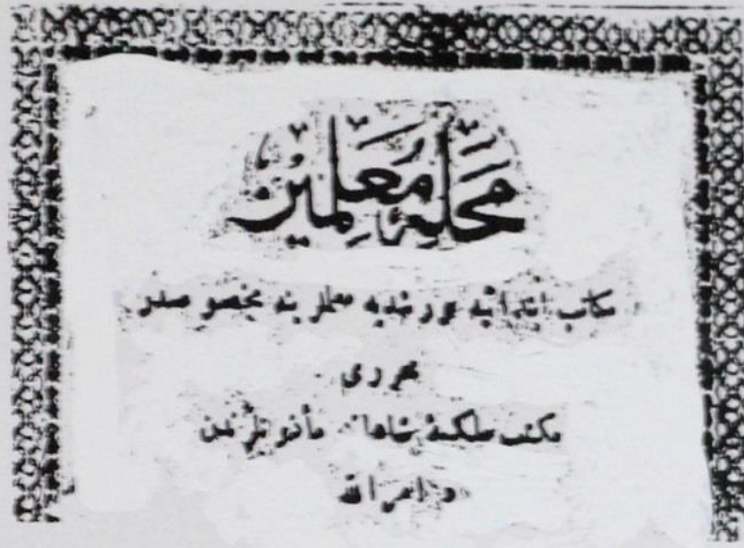
7- Eğitim bilimlerinde ulaştığımız bu düzey, okulların çoğalmaya başlaması ile 1890'ladan itibaren İstanbul dışındaki diğer kentlerde çıkan süreli yayınlarda da görülmeye başlamıştır. Örneğin Edirne'de çıkan **Şule-i Maarif** dergisinde öğretmenlerin hem kendilerine hem de öğrencilerine derslerde yardım edecek yazılar yayımlanmaya başlamıştır. Yüksek okullardaki ders kitapları yokluğunu gidermek için de İstanbul'da Muallim Naçi'nin çıkardığı **Mecmua-i Muallimin** Hukuk ve Mülkiye Mekteplerinde okunan bazı derslerin notlarını tefrika etmiştir.

8- Yine 1890'lardan itibaren çıkmaya başlayan dergiler ise, eğitim konularına daha çok yer vermeye başlamıştır. Bunlar, özellikle **Servet-i Fünûn**, **Mektep** ve **Resimli Gazete**'dir. Bu dergilerde eğitim yazılarına, diğerlerine göre, daha fazla rastlanmaktadır. **Servet-i Fünun**'un 10. cildinin 235-237. sayılarında "Pedagoji", **Resimli Gazete**'nin 3. sayısında "Talim ve Terbiye", **Mektep** dergisinin 3. sayısında "Kızların Talim ve Terbiyesi" doğrudan eğitim ile ilgili yazılardır. Başka ülkelerdeki eğitim haberleri, eğitime ilişkin yeni çıkan eserlerin tanıtımı bu zaman- da daha çok görülmeye başlamıştır. Bunların eğitim düşüncelerinin büyük kitlelere geçmesini sağlamıştır. **Resimli Gazete**'deki başka eğitim kitapları olduğu bilinen **Musa Kâzım**'ın, Kadri adlı bir yazarın başka ülkelere ilişkin yazıları bunlardan birkaçıdır. Dergilerde ahlâk konuları da önemli bir yer tutmaktadır.

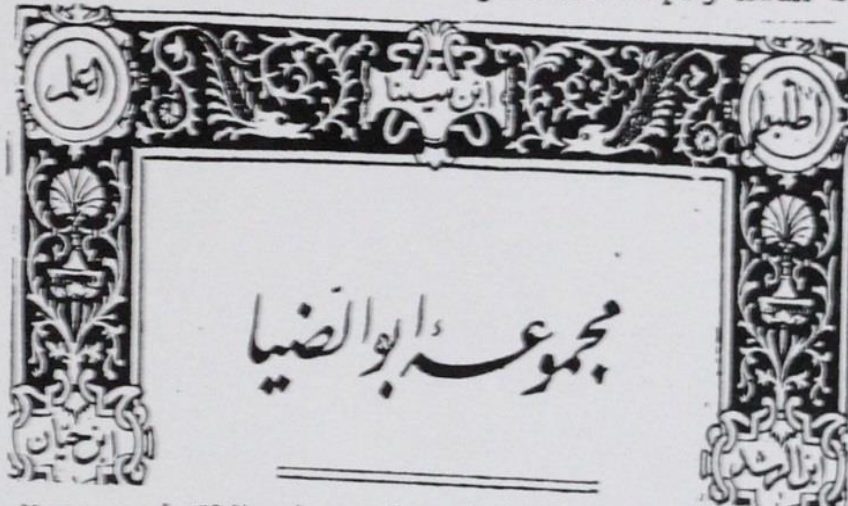
Böylece Tanzimat'ın başında ele alınan program, birçok sıkıntı ve zorluklara karşın, ülkede bir gelişim süreci içinde uygulanmaya çalışılmıştır. Türkiye'de eğitim bilimlerinin temelini onlar atmışlardır.

Ek: 1- Mecmua-i Fünûn kapağından bir parça

Ek: 2- Mecelle-i Muallimîn dergisinin kapağından bir parça

Ek:3- Mecmua-i Ebüzzîya dergisinin kapağından bir parça